

УДК 379.8. 3.091

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2023.3.12>

В'ячеслав ШИНКАРЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, Україна, 49006

ORCID: 0000-0003-0929-9160

Людмила КЛІМОВА

старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, Україна, 49006

ORCID: 0000-0003-1161-617X

Ірина МАЗУР

старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, Україна, 49006

ORCID: 0000-0002-7281-7955

Наталія МІХІНА

старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, Україна, 49006

ORCID: 0000-0001-7555-9448

Бібліографічний опис статті: Шинкаренко, В., Клімова, Л., Мазур, І., Міхіна, Н. (2023). Виховні засади розвитку особистості патріота України. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 3, 78–83, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2023.3.12>

ВИХОВНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ПАТРІОТА УКРАЇНИ

У статті патріотизм постає як якість у структурі особистості, що включає потребу віддано служити своїй Батьківщині, виявляти до неї почуття любові й вірності, усвідомлювати її величність і славу, свій духовний зв'язок з нею, поважати й берегти її честь і гідність, зміцнювати могутність.

Визначено, що при використанні раціонального фактора становлення та розвитку духовно-морального потенціалу учнів доречно здійснювати за такими напрямками: залучення учнів до мистецтва та різних видів творчої діяльності; розвиток образно-емоційної сфери молодих людей у повсякденному житті; оцінка та самооцінка рівня розвитку знань, умінь, навичок, які учень отримує при вивченні навчальних дисциплін.

Виділено кілька ключових напрямів патріотичного виховання: підвищення інтересу молоді до питань патріотичного виховання на основі історичної пам'яті та наступності поколінь; використання засобів та методів фізичної культури, які мають військово-прикладну спрямованість.

Визначено, що культуру патріотизму можна розглядати не лише як засіб оновлення змісту педагогічної освіти, а і як механізм приведення його у відповідність до вимог цього часу.

Встановлено, що культура патріотизму дозволяє більш конкретно визначити логіку розвитку значущих у патріотичному вихованні знань і умінь, що відповідають поняттю компетентної особистості в сучасному світі.

Доведено, що важливе значення має сформованість світоглядної та патріотичної позиції педагога, що являють собою комплекс поглядів на світ, самого себе, інших людей, ставлення до змін, що відбуваються в суспільстві й державі, ставлення до своєї професії, до свого внутрішнього стану. Усі зазначені параметри відбиваються як на виховного процесу, а й, зрештою, на формуванні патріотичної самосвідомості особистості кожного учня. Це означає, що саме культура патріотизму як одна з базових цінностей педагога визначає вибір засобів та методів патріотичного виховання.

Виявлено, що освоєння культури патріотизму, як основоположного компонента професіоналізму педагога, є механізмом створення якісно нової моделі педагога додаткової освіти дітей.

Ключові слова: патріотичне виховання, особистість, заклади дошкільної та загальної середньої освіти, розвиток.

Vyacheslav SHYARENKO

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Social and Humanitarian Education, Communal Institution of Higher Education “Dnipro Academy of Continuing Education” of Dnipropetrovsk Regional Council, Vladimir Antonovich str., 70, Dnipro, Ukraine, 49006

ORCID: 0000-0003-0929-9160

Lyudmyla KLIMOVA

Senior Lecturer at the Department of Preschool and Primary Education, Municipal Institution of Higher Education “Dnipro Academy of Continuing Education” of Dnipropetrovsk Regional Council, Vladimir Antonovich str., 70, Dnipro, Ukraine, 49006

ORCID: 0000-0003-1161-617X

Iryna MAZUR

Senior Lecturer at the Department of Preschool and Primary Education, Municipal Institution of Higher Education “Dnipro Academy of Continuing Education” of Dnipropetrovsk Regional Council, Vladimir Antonovich str., 70, Dnipro, Ukraine, 49006

ORCID: 0000-0002-7281-7955

Natalia MIKHINA

Senior Lecturer at the Department of Preschool and Primary Education, Municipal Institution of Higher Education “Dnipro Academy of Continuing Education” of Dnipropetrovsk Regional Council, Vladimir Antonovich str., 70, Dnipro, Ukraine, 49006

ORCID: 0000-0001-7555-9448

To cite this article: Shynkarenko, V., Klimova, L., Mazur, I., Mikhina, N. (2023). Vychovni zasady rozvytku osobystosti patriota Ukrainy [Educational principles of patriot personality development Ukraine]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 3, 78–83, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2023.3.12>

EDUCATIONAL PRINCIPLES OF PATRIOT PERSONALITY DEVELOPMENT UKRAINE

In the article, patriotism appears as a quality in the personality structure, which includes the need to faithfully serve one's Motherland, to show a sense of love and loyalty to it, to realize and experience its majesty and glory, one's spiritual connection with it, to respect and protect its honor and dignity, to strengthen its power.

It was determined that when using the rational factor, the formation and development of students' spiritual and moral potential should be carried out in the following directions: involving students in art and various types of creative activities; development of the visual and emotional sphere of young people in everyday life; assessment and self-assessment of the level of development of knowledge, abilities, and skills that the student acquires when studying academic disciplines.

Several key directions of patriotic education are highlighted: increasing the interest of young people in issues of patriotic education based on historical memory and the succession of generations; the use of means and methods of physical culture that have a military-applied orientation.

It was determined that the culture of patriotism can be considered not only as a means of updating the content of pedagogical education, but also as a mechanism for bringing it into line with the requirements of the time.

It was established that the culture of patriotism allows to more concretely determine the logic of development of knowledge and skills that are significant in patriotic education, corresponding to the concept of a competent personality in the modern world.

It has been proven that the formation of the worldview and patriotic positions of the teacher, which represent a complex of views on the world, oneself, other people, attitude to the changes taking place in society and the state, attitude to one's profession, to one's inner state, is of great importance. All these parameters are reflected both in the educational process and, ultimately, in the formation of the patriotic self-awareness of each student's personality. This means that it

is the culture of patriotism as one of the basic values of the teacher that determines the choice of means and methods of patriotic education.

It was revealed that mastering the culture of patriotism, as a fundamental component of the teacher's professionalism, is a mechanism for creating a qualitatively new model of a teacher of additional education for children.

Key words: *patriotic education, personality, preschool and general secondary education institutions, development.*

Актуальність проблеми. Почалось ХХІ століття, століття комп'ютеризації, високих інформаційних технологій, це час швидкості та руху. Це вік найвищого піку атеїзму, індивідуалізації людської особистості, виникнення різних субкультур. Для України ХХІ ст. стало часом проникнення нових цінностей, які далеко не завжди відповідають тим ральним засадам, які були закладені протягом столітньої української історії. Більшість нинішньої молоді прагне поїхати за кордон, де, на їхню думку, буде щасливе і безтурботне життя для них. Ми, на наш великий жаль, повинні констатувати, що характер більшості сучасної молоді деградує, падає рівень патріотичного виховання, стираються духовно-моральні орієнтири. У сучасної молоді присутні такі риси характеру, як нігілізм, цинічність, аморальність, жорстокість стосовно до навколишнього світу, націоналізм, неповага до іншої культури, байдуже ставлення до історичного минулого.

Тому в останні десятиліття український уряд все більшу увагу став звертати саме на патріотичне виховання молоді, формування їх світоглядних, цивільно-патріотичних переконань та установок. Патріотичне виховання молоді за всіх часів мало особливу соціальну обумовленість: виховання громадян, гідних своєї історії, які примножили її славу, готових до творчої діяльності на благо Батьківщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Провівши аналіз праць О. Білоус, О. Вакуленко, С. Демченко, О. Дорошевич, Л. Масол, Є. Стех, В. Стрілько, О. Стьопіна, О. Тимошенко, В. Ткаченко, В. Шинкаренка ми побачили, що науковці розглядають патріотизм як якість у структурі особистості, що включає потребу віддано служити своїй Батьківщині, виявляти до неї почуття любові й вірності, усвідомлювати й переживати її величність і славу, свій духовний зв'язок з нею, поважати й берегти її честь і гідність, зміцнювати могутність.

Мета дослідження. Виявити виховні засади розвитку особистості патріота України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як стверджує Є. Стех, основна функція патрі-

отизму – світоглядна, проявляється, як відомо, у юнацькому віці. У цілому нині, юнацький вік, відповідно до Є. Стеха (Stekh, 2014, p. 12), є сенситивним періодом для розвитку основних соціогенних потенцій людини: спостерігається зростання інтелектуальних сил, розумова діяльність характеризується вищим рівнем узагальнення та абстрагування, прагненням до причинного пояснення явищ, умінням аргументувати та доводити ті чи інші положення, робити обґрунтовані висновки, пов'язувати факти, що вивчаються, і явища в систему (Stekh, 2014, p. 12).

На думку О. Стьопкіна, найважливішим у процесі формування особистості є перехід самосвідомості на інший якісний рівень – ціннісне ставлення. Головне психологічне набуття юності – це відкриття свого внутрішнього світу, здатності поринати в себе, у свої переживання, усвідомлення своєї унікальності та неповторності, вироблення переконань, характеру життєдайних планів та перспектив у контексті самовизначення (Stjopina, 2007, p. 3).

Як зауважує В. Шинкаренко, у психології розуміння життєвого циклу людини визначено послідовною зміною станів її розвитку. Юнацтво характеризується системою формальних операцій та логічних структур, що підвищують рівень розумової активності. Значні зміни відбуваються у соціальному розвитку: починає діяти система обмеженої правової відповідальності, освоюються основні ролі та позиції (Shynkarenko, 2020, p. 98).

Продовжуючи думку, В. Шинкаренко стверджує, що змістовий компонент патріотичного виховання, що визначається в Концепції патріотичного виховання громадян України та програм на основі державного замовлення як почуття вірності своїй Батьківщині, готовності до виконання цивільного обов'язку та конституційних обов'язків щодо захисту інтересів Батьківщини (Shynkarenko, 2020, p. 98).

Патріотизм – це властивість, властива людям, для яких життєвими цінностями є дім, сім'я, Батьківщина, справедливість, вірність,

порядність, чесність, дружба та братерство. Таким чином, патріотичне виховання не може існувати окремо від рівня розвитку самого суспільства (Tkachenko, 2008, p. 633).

Тож ми вважаємо, що Патріотичне виховання дітей є одним з головних факторів підвищення якості освіти, максимального її наближення до вимог часу.

Патріотичне виховання є складовою шкільного та сімейного виховання. У шкільному віці виховувати патріотизм покликані історичні суспільні дисципліни, виховна система школи за допомогою додаткової освіти, різних позакласних заходів, зустрічі з ветеранами, проведення концертів, виставок, екскурсій місцями бойової слави. Велику роль у патріотичному вихованні нового покоління грають дитячі громадські об'єднання, патріотичні клуби. Мають місце спроби виховати патріотизм у дітей, повага до державних інституцій через релігію.

Прагнення сучасних молодих людей до самореалізації та розвитку свого потенціалу, сьогодні, на жаль, залишає далеко позаду їх плани на створення сім'ї. Основною причиною кризи сім'ї є зміна системи цінностей молоді: цінності соціалізації, куди входить і «сімейне благополуччя» в сучасній ієрархії втрачають місце, цінностям адаптації («виживання» і «безпека»), і індивідуалізації («незалежність» і «саморозвиток»). Для сучасного молодого покоління важливими сьогодні є: гроші, освіта і професія, ділова кар'єра та задоволення, іншими словами, відбулося помітне зміщення місця акцентів у соціально-моральних орієнтирах молоді.

О. Тимошенко вважає, що сім'я як соціальний інститут є одним із найважливіших елементів суспільної системи. Вона виконує низку соціально важливих функцій, які забезпечують стабільність та нормальну життєдіяльність суспільства. Проте, протягом багатьох років у Україні гострою проблемою є криза даного інституту, криза сімейно-шлюбних відносин, а це тягне за собою низку важких соціальних наслідків у всіх сферах життя суспільства. Ослаблення ролі сім'ї як соціального інституту, системи сімейного виховання створює у соціально-психологічному та правовому плані передумови некерованості суспільства у довгостроковій перспективі (Tymoshenko, 2008, p. 4).

Під патріотичним вихованням учнів закладів загальної середньої освіти ми розуміємо мету

спрямовану на систематичну взаємодію вихователів, вчителів та учнів щодо формування ціннісного ставлення до Вітчизни, яка проявляється як любов до Батьківщини, поважне ставлення до співвітчизників, потреба та готовність до праці на благо Батьківщини та захист її інтересів.

За ствердженням В. Стрілько, Батьківщина, рід, батьки – однокорінні слова. Любов до роду не починається з любові до своєї сім'ї, свого роду. Соціальна прив'язаність – це любов до батьків, яка, розростаючись, поступово поширюється на інших близьких людей («далеких і вірних товаришів, що у сусідньому дворі») (Striljko, 2014, p. 155).

Зараз актуальними залишаються проблеми збереження духовності та моральності в суспільстві, відновлення та розвиток культурної та історичної спадщини. Цивілізація принесла людині звільнення від фізичної праці, створила комфорт, комунікації, розширила можливості отримання інформації, створила високі досягнення науково-технічний прогрес. Однак, попри на високий рівень цивілізації, її суперечності призвели до кризи як у житті суспільства, так і та у сфері розвитку та освіти людини. Дане явище відображається в те, що матеріальні цінності домінують над духовними, і, як наслідок, призводить до спотворених уявлень про доброту, милосердя, великодушність, справедливість, громадянськість і патріотизм; до зростання агресивності та жорстокості у суспільстві.

У сучасних політичних умовах назріла гостра потреба перегляду підходів до патріотичного виховання молоді.

Як показує час, недостатньо діяльності різних патріотичних клубів та організацій, разових патріотичних заходів та акцій. Необхідна чітка, логічно вибудована система патріотичного виховання громадянина України. У Дніпропетровській області досить міцні традиції патріотичного виховання молоді, існує ціла система формування особистості патріота, яка може послужити прикладом для інших областей країни, а при вдосконаленні та розвитку, вона могла б послужити основою єдиної Всеукраїнської системи патріотичного виховання.

У процесі професійної освіти важливо включати учнів у активну діяльність із самопізнання

та саморозвитку, починаючи з самооцінки рівня власних досягнень та можливостей, умінь та навичок, методів діяльності та її результатів, і таким чином сприяючи духовному самозбагаченню особистості.

Оволодіння змістом гуманітарних дисциплін є гарною основою розвитку загальної й духовної культури особистості, патріотизму, громадянськості, формування життєвої позиції, вміння учнів самовизначатися.

На думку В. Ткаченко (Striljko, 2014, p. 155), привикористання раціонального фактора становлення та розвитку духовно-морального потенціалу учнів доречно здійснювати за такими напрямками:

- залучення учнів до мистецтва та різних видів творчої діяльності;
- розвиток образно-емоційної сфери молодих людей у повсякденному житті;
- оцінка та самооцінка рівня розвитку знань, умінь, навичок, які учень отримує при вивченні навчальних дисциплін (Striljko, 2014, p. 155).

У справі патріотичного виховання ми сьогодні можемо виділити кілька ключових напрямків:

- підвищення інтересу молоді до питань патріотичного виховання на основі історичної пам'яті та наступності поколінь;
- використання засобів та методів фізичної культури, які мають військово-прикладну спрямованість.

У силу своєї специфіки спорт і фізична культура мають величезний виховний потенціал, є одним з найпотужніших механізмів формування таких світоглядних підстав особистості, як громадянськість та патріотизм. Отже, одним з найбільш ефективних способів є розвиток патріотизму за допомогою фізичної культури й спорту.

Саме займаючись фізичною культурою, тренуючись, людина щодня потрапляє в умови, в яких виявляються такі якості як рішучість, наполегливість, самодисципліна. Долаючи

фізичні проблеми, людина виховує у собі волю, впевненість і цілеспрямованість. Правила та норми поведінки у спортивній діяльності розвивають такі моральні та цивільно-патріотичні якості як, колективізм, працьовитість, повага до суперника, які необхідні в подальшій життєдіяльності.

Важливо відзначити, що такі фактори, як низький рівень народжуваності корінного українського населення, недостатній для відтворення, тенденції поширення малодітних, одинокі, бездітних і неповних сімей з одним з батьків, високий рівень абортів і розлучень спричинили низку важких соціальних наслідків у всіх сферах життя суспільства.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, можна стверджувати, що:

По-перше, культуру патріотизму можна розглядати не лише як засіб оновлення змісту педагогічної освіти, а і як механізм приведення його у відповідність до вимог цього часу.

По-друге, культура патріотизму дозволяє більш конкретно визначити логіку розвитку значущих у патріотичному вихованні знань і умінь, що відповідають поняттю компетентної особистості в сучасному світі.

По-третє, важливе значення має сформованість світоглядної та патріотичної позицій педагога, що являють собою комплекс поглядів на світ, самого себе, інших людей, ставлення до змін, що відбуваються в суспільстві й державі, ставлення до своєї професії, до свого внутрішнього стану. Усі зазначені параметри відбиваються як на виховного процесу, а й, зрештою, на формуванні патріотичної самосвідомості особистості кожного учня. Це означає, що саме культура патріотизму як одна з базових цінностей педагога визначає вибір засобів та методів патріотичного виховання.

По-четверте, освоєння культури патріотизму, як основоположного компонента професіоналізму педагога, є механізмом створення якісно нової моделі педагога додаткової освіти дітей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Стех Є. О. Патріотичне виховання учнівської молоді в професійно-технічних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2014. 23 с.
2. Стрілько В. Українське національно-патріотичне виховання в нормативно-правових актах України. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельниць. держ. пед. ун-т імені Григорія Сковороди» : наук.-теор. зб. 2014. Вип. 33. С. 155–168.

3. Стюпіна О. Патріотичне виховання: теорія та практика. Шкільний світ. 2007. № 42. С. 6–8.
4. Тимошенко О. Метод проєктів як складова частина національнопатріотичного виховання. Директор школи, 2008. № 8. С. 10.
5. Ткаченко В. Патріотизм. Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 633–634.
6. Шинкаренко В. В., Клімова Л. В., Виноградова О. М., Писарева Л. В. Патріотичне виховання дітей та учнівської молоді на матеріалах етнохудожньої культури. «Інноваційна педагогіка» : науковий журнал Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій. 2020. Вип. 30. Том 2, С. 98–101.

REFERENCES:

1. Stekh Je. O. (2014) Patriotychne vykhovannja uchnivsjkoi molodi v profesijno-tehnichnykh navchaljnykh zakladakh [Patriotic education of student youth in vocational and technical educational institutions]. Kyjiv, avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : spec. 13.00.07 «Teorija i metodyka vykhovannja» 23 p. (in Ukrainian)
2. Striljko V. (2014) Ukrajinsjke nacionaljno-patriotychno vykhovannja v normatyvno-pravovykh aktakh Ukrajiny [Ukrainian national-patriotic education in normative legal acts of Ukraine]. Ghumanitarnyj visnyk DVNZ «Perejaslav-Khmeljnyc. derzh. ped. un-t imeni Ghryghorija Skovorody» : nauk.-teor. zb. Vyp. 33. S. 155-168. (in Ukrainian)
3. Stjopina O. (2007) Patriotychne vykhovannja: teorija ta praktyka [Patriotic education: theory and practice]. Shkiljnij svit. №42. S. 6-8. (in Ukrainian)
4. Tymoshenko O. (2008) Metod proektiv jak skladova chastyna nacionaljnopatriotychnogo vykhovannja [Project method as an integral part of national patriotic education]. Dyrektor shkoly, №8. S. 10. (in Ukrainian)
5. Tkachenko V. (2008) Patriotyzm. Encyklopedija osvity [Patriotism. Encyclopedia of education]. Akad. ped.. nauk Ukrajiny. Kyjiv : Jurinkom Inter, S. 633-634. (in Ukrainian)
6. Shynkarenko V. V., Klimova L. V., Vynogradova O. M., Pysarjeva L. V. (2020) Patriotychne vykhovannja ditej ta uchnivsjkoi molodi na materialakh etnokhudozhnjoji kuljтуры [Patriotic education of children and school youth on the materials of ethno-artistic culture]. «Innovacijna pedaghoghika» : naukovyj zhurnal Prychornomorsjkojkojko naukovodoslidnohogo instytutu ekonomiky ta innovacij. Vyp. 30. Tom 2, S. 98-101. (in Ukrainian)